

a könyvtár szolgáltatásaiért dicséretben vagy köszönetben részesült, juttassa el ezeket a leveleket a vezetőséghez.

A kapcsolatteremtés folyamatában azonban leglényegesebb a hozzáállás kérdése. Hasznosak a beszámolók, a használókat kiértécsítő, új beszerzések jegyzékei stb., ezek, ha talán nem is tartalmukkal, de állandó meglétükkel evidenciában tartják a könyvtár fontosságát.

Végül és egyáltalán nem utolsó sorban a legfontosabb az igazán színvonalas szolgáltatás. Ezért a könyvtárosnak állandóan tovább kell képeznie magát, kapcsolatot kell tartania a szakmai egyesületekkel, a kollégákkal, állandóan figyelnie kell a szakirodalmat, hogy megóvja önmagát és könyvtárát a porosodástól, ami egyszemélyes könyvtár esetében még nagyobb veszély, mint kollektívák megléténél.

Mit kap ezért "cserébe" a könyvtáros?

Felmerül a kérdés, hogy ha ezek a problémák fennállnak, miért vállalják ezt a feladatot, ezt a posztot, ahol nincs lehetőség szakmai előmenetelre, és ahol - ezt világosan kell látni - ha valaki nem küzd folytonosan ellene, könnyen el lehet sülyedni az adminisztratív teendők tengerében.

Két ok van, mindkettő inkább a könyvtáros személyiségéből fakad. Az első a függetlenség, ha jó munkát végez a könyvtáros, független marad, kevesebb személyi bonyodalomnak van kitéve, mint kollektívák esetében. A másik ok a megbecsülés. Egyszemélyes könyvtárban közvetlen kapcsolat van könyvtáros és könyvtárhasználó között.

Az egyszemélyes könyvtár nagyon alkalmas hely olyan könyvtárosnak, aki megbecsülésre vágyik, és munkájának közvetlen eredményét akarja

Az 1939–1945-ös háborús károk, a háború utáni rekonstrukció az NSzK és Anglia könyvtáraiban: összehasonlítás

Eileen BROWN

A szerző War damage, 1939-1945, and post-war reconstruction in libraries of the Federal German Republic and England: a comparison c. cikkét (Journal of Librarianship 7 (4) October 1975, 288-308. p.) TÖRÖK Sára tömörítette.

Német Szövetségi Köztársaság

A háború a német könyvtári rendszer teljes összeomlását okozta. Egyrészt nagy anyagi károk keletkeztek, másrészt a két különálló Németország megalakulásával két új könyvtári rendszert kellett létrehozni.

A könyvtárak a háboru kitörésekor intézkedéseket tettek a legértékesebb anyag megóvásának érdekében. Vidéki kastélyokban, rendházakban, elhagyott bányákban helyezték el a régiségeket, ritkaságokat. Amikor egész Németország hadszintérré vált, már ezek az óvóhelyek sem nyújtottak biztonságot. A pusztulás mértékét mutatja számos adat: A berlini Porosz Állami Könyvtár 2100 kötetes szakkatalógusából 218 elégett egy bányában, a Hamburgi Egyetem 13 500 darabos kézirat- és inkunábulum-gyűjteményéből 12 000 eltűnt, stb. Sok érték megsemmisült menekítés közben, a roszszul megválasztott óvóhely vagy rablás miatt. Leyh becslése szerint az ország 71 602 db-os kéziratvagyonából 67 821 veszett el.

A legnagyobb veszteségeket azonban a tudományos könyvtárak szenvedték. Az egyetemi könyvtárak veszteségei fel sem mérhetők pontosan. A központi könyvtárak többnyire nem vették nyilvántartásba a sokszor jelentős mennyiségű és színvonalu tanszéki, kari könyvtárakat.

Az 1939-es Németország 40 tudományos könyvtárából 29 került az NSzK-ba. Ebből 12 teljesen megsemmisült, csak 8 élte túl ezt a korszakot kisebb épületkárokkal.

A független tudományos könyvtárak gyűjtőköre erősen specializált, így egy-egy könyvtár megsemmisülése a tudományos kutatást egyes szakterületeken teljesen megbénította. A referenz-gyűjtemények megsemmisülése és a sérült, állománytól idegenné vált katalógusok súlyos csapást jelentettek a könyvtárak számára.

Az egyetemi könyvtári épületek teljesen megsemmisültek Bonnban, Frankfurtban, Hamburgban, Würzburgban és Münsterben. Néhány, kisebb városban székelő egyetem könyvtára (Erlangen, Freiburg, Heidelberg) - kivéve Kölnt - élte túl többé-kevésbé sértetlenül a rombolást.

A közművelődési könyvtárak veszteségeiről nincsenek ilyen részletes adatok. A háborus károkon kívül a náci kulturpolitika számtalan "nemkívánatos" szerző műveit semmisítette meg. A közművelődési könyvtárak állománya erősen uniformizálódott a hitlerista felnőttnvelés szellemében. A színvonal csökkenését fokozta a háborus kiadások növekedésével csökkenő állami támogatás is. Az egész német közművelődési könyvtári rendszer a fizikai megsemmisülésnél sokkal károsabb erkölcsi züllés tette tönkre.

Az NSzK könyvtári rendszerének rekonstrukciója lassan indult meg. A megmaradt anyag számbavételével, szakképzett könyvtárosok felkutatásával, a külfölddel hosszú évek óta megszakadt kapcsolatok felvételével, az elhurcolt állomány visszahozatalának megszervezésével kezdődött el a könyvtárak újraélesztése. Beszerzésre az értéktelen valutával alig volt lehetőség. A harmincas évek közepétől szünetelő külföldi beszerzések pótlásában nagy szerepe volt a külföldi ajándékoknak. A svájci kormánytól 120 000 kötet érkezett 1946-ban. Az Amerikai Német Társaság az amerikai folyóiratok háborus évfolyamait küldte meg. Németországban America House-okat alapítottak, ahol bárki hozzájuthatott az amerikai szakirodalomhoz. Ezek az intézmények egyben bemutatták az amerikai típusu könyvtárak működését, elősegítve az új könyvtári rendszer kialakítását.

1946-50 között az NSzK-ban több mint husz konferenciát tartottak a rekonstrukció megvalósításának tervezeteiről. Az 1951-ben megalakult Deutsche Forschungsgemeinschaft (Német Kutatási Egyesület) könyvtári bi-

zottságának vezető szerepe volt a könyvtári rendszer rekonstrukciójában. Célul tűzte ki:

1. kooperatív szerzeményezés megvalósítását;
2. független könyvtárakban bizonyos általános nemzeti feladatok megvalósítási lehetőségeinek biztosítását;
3. központi katalógus felállítását;
4. dokumentáció megszervezését.

A kooperatív állománygyarapítás keretében a DFG 7000 külföldi periodikára fizetett elő, s ezeket a külföldről érkező ajándékokkal együtt a gyűjtőkori specializációban résztvevő 40 könyvtár között szétosztotta. A tájékoztatás és könyvtárközi kölcsönzések színvonalát gyorsan javították a nagy erőfeszítéssel megvalósuló központi katalógusok.

A szakemberképzés is megindult, kilenc intézményben. Többosztályos képzés kezdődött meg: két éves a diplomások, 3 éves a nem diplomások számára és 1964 óta egy új típusú könyvtáros segéderőket képző tanfolyam működik. Az oktatási rendszer célja olyan szakemberek képzése; akiknek az elhelyezése nem kötött egyes könyvtár típusokhoz.

Az NSZK nemzeti könyvtárát három könyvtár alkotja: Deutsche Bibliothek, Frankfurt - a Deutsche Bücherei, Leipzig utódja -; az 1950-ben újra megnyitott Bayerische Staatsbibliothek, München; és a Porosz Állami Könyvtár állományából Marburgban létrehozott Westdeutsche Bibliothek. Az utóbbit 1977-ben átköltöztetik a Nyugat-Berlinben épülő új épületbe.

Az új egyetemek mellett új könyvtárak létesültek (Mainz, Saarbrücken, Bochum), a régi egyetemi könyvtárak is új épületet, berendezést (pl. számítógépet) kaptak (Köln, Münster, Hanover, Frankfurt). Az egyetemi könyvtárak többnyire a régi központi könyvtárának feladatait is ellátják, s ezért kötelempéldányban részesülnek. Az angliai egyetemi könyvtáraknál nagyobbak, szabadpolcos rendszerűek és nagyszámu személyzettel rendelkeznek.

Az új közművelődési könyvtári rendszer feladatát az 1949-es ideiglenes alkotmány határozza meg: "mindenki jogosult minden információforrás használatára". A régi rendszer oktatási célja is megmaradt, annyi változással, hogy a könyvtáros "atyai" szerepét a diszkrét tanácsadóé váltotta fel. Az átalakulás liberális szelekciós politika, referenz- és információszolgáltatások megvalósítását is magával hozta. Angol és amerikai segítség és hatás jellemző az újjászervezésre. 1950-ben amerikai alapítványból Ny-Berlinben a berlini légi hid emlékére egy könyvtárat alapítottak. 1954-ben kezdte meg működését az amerikai public-library-k mintájára szervezett intézmény, rendkívül nagy sikerrel. Gyermekek- és ifjúsági könyvtárakat is létesítettek, főleg iskolákban. A közművelődési könyvtári rendszer a feldolgozásban a Staatliche Bücherei központi katalógizálási, a szerzeményezésben a reutlingeni központi szerzeményező ügynökség (EKZ) szolgáltatásait veheti igénybe.

1973-ban a könyvtári rendszer fejlesztésének irányvonalát meghatározó Bibliotheksplan kimondta, hogy a közművelődési könyvtári rendszer része az integrált nemzeti könyvtári rendszernek. Az egységes könyvtári rendszer egyes nagyvárosokban, mint pl. Koblenz, Hanover, Ny-Berlin, már kialakult.

A háborus károk jóval kisebbek voltak, mint az NSzK-ban, ez a két ország háboruban elfoglalt helyzetéből adódik. Az angliai könyvtárakat ért veszteségekről részletes és pontos adatgyűjtést nem is végeztek. A feltételezhető maximális veszteség 2 340 000 kötet, szemben az NSzK 4 millió kötetével. A korabeli szakirodalom sem ad részletes eligazítást. A bombázott városok könyvtáiról rövid beszámolókat közöltek csak, nehogy az ellenséget értékes információhoz juttassák.

Az I. világháború bombázásainak tapasztalatai alapján a British Museum Library is létesített vidéken óvóhelyeket az értékes anyag számára. Az ujkori és modern szakirodalmi gyűjtemények azonban a helyükön maradtak, hogy ne kelljen megszakítani a folyamatos könyvtári szolgáltatásokat. A főkönyvtárat ért sérülés miatt 250 000 értékes könyv és 20 000 folyóirat semmisült meg. A többi londoni tudományos könyvtár is szenvedett kisebb-nagyobb sérülést. Míg Németországban a tudományos, addig Angliában a public-library-k háborus kárai voltak a nagyobbak. Ez az angol közművelődési könyvtárak sokkal magasabb színvonalából is következik. A leghevesebben támadott ipari központok vesztesége volt a legnagyobb. Liverpoolban 150-200 000 kötet, Coventryban 150 000 kötet semmisült meg, Plymuthban a Központi Könyvtár teljesen leégett, Londonban a Reference Library-t és a Hampstead Central Library-t rombolták le teljesen, s a legtöbb jelentős fiókkönyvtárat is komoly veszteségek érték.

A rekonstrukció már a háborus években megindult, 1942-ben a McCollin Report alapján. A könyvtárak gyors javítás és rendezés után azonnal folytatták működésüket. Az 1944-ben létrehozott Inter-Allied Book Centre (Szövetségesek Közötti Könyv Központ) szervezte a megsemmisült könyvek pótlását külföldről. A British Museum Library-nak előválogatási joga volt, s az ún. "4. példány", a katalógusszámok sorrendjében lerakott címek alapján 1952-re 40 000 kötetet pótol az elégett 250 000-ból. Nagylelkű ajándékok érkeztek az USA-ból, a skandináv államokból, még az NSzK-ból is. Új könyvtári épületek emelése az 1961-es Roberts Report hatására indult meg. A nemzeti és egyetemi könyvtárak új épületei az 1967-es Parry Report megjelenése után épültek.

Összegezve megállapítható, hogy mindkét ország könyvtári rendszere komoly károkat szenvedett, a megsemmisült anyag egy része pótolhatatlan, amit bizonyítanak a még mindig érvényes dezideráta listák. A helyreállítás rossz anyagi körülmények között indult meg, szükség-épületekben, ideiglenes berendezésekkel kezdődött el újra a munka. Ennyi csak a két ország között a hasonlóság. Angliában egy jól működő könyvtári rendszert kellett ismét a régi színvonalra emelni s továbbfejleszteni. Az NSzK-ban olyan mértékű volt az összeomlás, hogy a teljesen használhatatlanná vált könyvtárak miatt fellépő szakirodalom-hiány a tudományos élet megbénulását vonta maga után. A teljes újjáépítés, izoláció és a káros ideológiai hatások felszámolása után érte el ismét az NSzK könyvtári rendszere a nyugateurópai színvonalat.